

त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ६

संख्या: १३

मिति: २०८०/०९/२८

भाग १

त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन, २०८०

प्रस्तावना: त्रिपुरासुन्दरी नगरवासीहरूलाई संविधान प्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धी हक र अधिकार सुनिश्चित गर्न नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारभुत स्वास्थ्य सेवाबाट कुनै पनि नागरिक बञ्चित हुने अवस्था आउन नदिन उपलब्ध स्रोत साधनको व्यवस्थित, जनमुखी र प्रभावकारी बनाउनका साथै समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासका लागि त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको क्षेत्रमा स्थापना भएका र स्थापना हुने स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुधार गर्दै समयानुकूल उच्च प्रविधियुक्त गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको विस्तार तथा विकास गर्न, गराउन स्पष्ट कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले, नेपालको संविधानको धारा २२१ र २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ बमोजिम त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको नगरसभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम “त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन, २०८०” रहेको छ ।
 (२) यो ऐन नगरसभाबाट स्वकृत भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएपछि लागु हुनेछ ।
२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,
 (क) “अनुगमन समिति” भन्नाले स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन, निरीक्षण र मुल्याङ्कन गर्न गठित दफा ९ बमोजिमको अनुगमन तथा गुणस्तर समितिलाई सम्झनुपर्छ ।
 (ख) “आकस्मिक सेवा” भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपतकालीन अवस्था परी जीवन जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेका व्यक्तिहरूको जीवनलाई जोखिममुक्त गर्न, कुनै अंग गुम्न वा अशक्त हुने अवस्थाबाट बचाउन आवश्यकता अनुसार तत्कालै दिनुपर्ने प्रारम्भिक तथा तत्काल सेवा सम्झनुपर्छ ।
 (ग) “आधारभूत स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आम नागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिका लागि राज्यबाट सुलभ रूपमा निःशुल्क उपलब्ध हुने नेपाल सरकारले तोकेका प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकात्मक, उपचारात्मक, निदानात्मक र पुनस्थापनात्मक सेवा सम्झनुपर्छ ।

र सो शब्दले नगरपालिकाले थप गरेका आधारभुत स्वास्थ्य सेवालाई समेत जनाउनेछ ।

- (घ) “उपप्रमुख” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको उप प्रमुखलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ङ) “उप समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा १० अनुसार गठित प्राविधिक उप समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (च) “ऐन” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन २०८० लाई सम्झनु पर्छ ।
- (छ) “कार्यपालिका” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको नगर कार्यपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले निजी क्षेत्र, ट्रष्ट वा लोक कल्याणकारी, गुठी लगायतका संस्थाहरूबाट सेवाको साथसाथै नाफामूलक वा गैर नाफामूलक उद्देश्यले नगरपालिका भित्र सञ्चालित सबै प्रकारका स्वास्थ्य संस्थाहरू (जस्तै अस्पताल, क्लिनिक, नर्सिङ्गहोम, बैद्यखाना, सुधारकेन्द्र, फार्मेसी, अनुसन्धान केन्द्र, डाइग्नोसिस सेन्टर, रक्तसञ्चार केन्द्र आदि) लाई सम्झनु पर्दछ ।
- (झ) “नगरपालिका” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “नगरसभा” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको नगर सभालाई बुझनुपर्छ ।

- (ट) “निजी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सेवाको सँगसँगै नाफाको समेत उद्देश्य राखी सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्था भनेर सम्झनु पर्दछ ।
- (ठ) “वडा अध्यक्ष” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको वडा अध्यक्ष सम्झनुपर्छ ।
- (ड) “वडा समिति” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको वडा अध्यक्ष र सदस्य रहेको वडा समितिलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) “व्यवस्थापन समिति” भन्नाले ऐनको दफा ११ अन्तर्गत बनेको स्वास्थ्य संस्थाहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ण) “मन्त्रालय” नेपाल सरकारको स्वास्थ्य तथा जनसंख्या सम्बन्धी हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्दछ ।
- (त) “सेवाग्राही” भन्नाले स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य सेवा लिने व्यक्ति सम्झनु पर्दछ ।
- (थ) “समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा ५ अनुसार गठित नगरपालिका स्तरीय स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (द) “सेवा प्रदायक” भन्नाले मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्वास्थ्य सेवाका विषयमा निश्चित योग्यता वा तालिम हासिल गरी स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत

चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र समुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता सम्झनु पर्दछ ।

- (ध) “स्वास्थ्य शाखा” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी कामकाज गर्न गराउनको लागि तोकिएको शाखा/उपशाखा/इकाई सम्झनुपर्छ ।
- (न) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सरकारी स्वास्थ्य संस्था सम्झनुपर्दछ र सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित गैरसरकारी वा निजी वा सहकारी वा गैर नाफामुलक सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउँछ ।
- (प) “स्वास्थ्यकर्मी” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको व्यक्ति सम्झनु पर्दछ ।
- (फ) “स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आधुनिक चिकित्सा (एलोप्याथी), आयुर्वेद, होमीयोप्याथी, यूनानी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग, अकुपन्चर चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई प्रदान गरिने प्रतिकारात्मक, प्रबद्धनात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक, पुनरुत्थापनात्मक र प्रशामक (प्यालिएटिभ) सेवा सम्झनु पर्दछ ।

(ब) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद-२

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र सेवा प्रदायक सम्बन्धी व्यवस्था

३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा: (१) नेपाल सरकारले तोकिएको देहायका शीर्षक अन्तर्गतका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू प्रत्येक नागरिकलाई निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछः

(क) खोप सेवा

(ख) एकीकृत नवजात शिशु तथा बालरोग व्यवस्थापन, पोषण सेवा, गर्भवती, प्रसव तथा सुत्केरी सेवा, परिवार नियोजन, गर्भपतन तथा प्रजनन स्वास्थ्य जस्ता मातृ, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा

(ग) सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा

(घ) नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलाङ्गता सम्बन्धी सेवा

(ङ) मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा

(च) जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा

(छ) सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवा

(ज) स्वास्थ्य प्रवर्द्धन सेवा

(झ) आयुर्वेद तथा अन्य मान्यता प्राप्त वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा

(ञ) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना जारी गरी तोकेका अन्य सेवा ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा नगरपालिकाले आफ्नो भौगोलिक क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य संस्था मार्फत उपलब्ध गराउनेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएता पनि स्थानीय आवश्यकता, औचित्यता र स्रोतको उपलब्धताका आधारमा नगरपालिकाले आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरूको सूची थप गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम थप गरिएका सेवाहरूको हकमा आर्थिक भार नगरपालिकाले व्यहोर्नेछ ।

४. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायक: (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्र संचालनमा रहेका सरकारी स्वास्थ्य संस्था तथा समुदायमा आधारित स्वास्थ्य कार्यक्रम मार्फत आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गरिनेछ ।

२) नगरपालिकाले आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा प्रदान गर्नका लागि अन्य सरकारी निकाय, गैरसरकारी संस्था, निजी व्यवसायी, सामाजिक संघ/संस्था, ट्रेष्ट र व्यक्तिहरूसँग स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरू गर्नका लागि साझेदारी गर्न

सक्नेछ र तिनीहरूबाट औषधी, उपकरण, विशेषज्ञ सीपहरू लगायतका सेवा सम्बन्धी अन्य सहायताहरू प्राप्त गर्न सक्नेछ ।

५. **स्वास्थ्य शाखा:** आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा प्रवाह व्यवस्थित गर्न र अन्य गतिविधि संचालन गर्नका लागि नगर कार्यपालिकाका मातहत एक स्वास्थ्य शाखा हुनेछ ।

परिच्छेद-३

स्वास्थ्य संस्था संचालन व्यवस्थापन तथा अनुगमन समिति सम्बन्धी

व्यवस्था

६. **नगर स्वास्थ्य समिति:** (१) नगरपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रको नीति, रणनीतिहरू निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न र नगरपालिका क्षेत्र भित्र रहेका सरकारी, निजी, सामुदायिक, ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूको रेखदेख, समन्वय, अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन गर्न देहाय बमोजिमको नगरपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिको गठन हुनेछ ।

(क) नगरपालिका प्रमुख - अध्यक्ष

(ख) नगरपालिका उप प्रमुख - सदस्य

(ग) सामाजिक बिकास समिति संयोजक - सदस्य

(घ) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य

(ङ) महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरू मध्येबाट प्रमुखले

तोकेको १ जना - सदस्य

- (च) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मध्ये प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी प्रमुखले तोकेका १ जना - सदस्य
- (छ) कार्यपालिका सदस्यहरू मध्येबाट कार्यपालिकाले तोकेको १ जना महिला सहित २ जना - सदस्य
- (ज) स्वास्थ्य क्षेत्रका विज्ञहरू मध्येबाट प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी नगरपालिका प्रमुखले तोकेको १ जना - सदस्य
- (झ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रमुखले तोकेको १ जना - सदस्य
- (ञ) नगरपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

७. स्वास्थ्य समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: (१) नगरपालिका स्वास्थ्य समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछः

- (क) नगरपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्रको स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाईको तथ्याङ्कहरू विश्लेषण गरी नगरपालिकाको आवश्यकतामा आधारित भएर स्वास्थ्य तथा सरसफाई सम्बन्धी वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरू तयार गर्ने ।
- (ख) नगरपालिका भित्रको स्वास्थ्य सेवा विकास, विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चितताको योजना तयार गर्ने,

- (ग) नगरपालिका क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य संस्थाहरू तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरू संचालनका लागि अनुमति, स्वीकृति, स्वास्थ्य संस्था स्थानान्तरण, समायोजन सम्बन्धी नगर कार्यपालिकालाई आवश्यक सिफारिस/राय प्रदान गर्ने ।
- (घ) स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापनका लागि आवश्यक जनशक्ति लगायत अन्य श्रोत साधन जुटाउने र प्रभावकारी परिचालन गर्ने गराउने ।
- (ङ) नगरपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्थाहरू र स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरूलाई गुणस्तरीय, मर्यादित र व्यवस्थित बनाउने,
- (च) नगरपालिकाबाट स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा दरबन्दी, सेवा, सुविधा र सर्तहरू सम्बन्धमा कार्यपालिकालाई आवश्यक राय सुझाव प्रदान गर्ने,
- (छ) स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य सेवा व्यवसाय र व्यवस्थापन समितिहरूलाई निर्देशन दिने, जागरुक र सचेत गराउने,
- (ज) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरूको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मुल्याङ्कनको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।

- (झ) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायसँग आवद्ध कर्मचारीहरूलाई कार्य सम्पादन सम्झौता अनुकूल हुने गरी सहयोगात्मक सुपरिवेक्षण गर्ने ।
- (ञ) स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने गराउने ।
- (ट) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरूले दिने सेवाहरूको गुणस्तरको आधारमा सेवा शुल्क निर्धारणका लागि कार्यपालिका समक्ष सिफारिस गर्ने ।
- (ठ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्ने, गुणासा, उजुरी सुन्ने, तथा यथोचित सम्बोधन गर्ने, गराउने
- (ड) स्वास्थ्य सेवाको पहुँच भन्दा बाहिर रहेका समुदायको पहिचान गरी सबैका लागि स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित हुने प्रवन्ध गर्ने ।
- (ढ) नगर कार्यपालिकालाई स्वास्थ्य क्षेत्रको विकास र विस्तारमा आवश्यकता अनुसार राय सुझाव र सल्लाह दिने ।
- (ण) नगरपालिकाले स्वास्थ्य कार्यक्रमहरूको लक्ष्य तथा उपलब्धी बारे समीक्षा गर्ने, सुझाव दिने तथा आवश्यक लिखित पृष्ठपोषण सहित योजना तर्जुमा गर्न सहयोग गर्ने ।

(त) स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक सम्पत्ति, औजार— उपकरण, औषधी तथा औषधी जन्य सामग्रीको उचित उपयोग, संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने गराउने ।

(थ) नगरपालिकामा स्वास्थ्य तथा सरसफाई क्षेत्रमा कार्यरत स्थानिय/निजी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरूसँग समन्वय तथा आवश्यक परामर्श गर्ने ।

८. समितिको बैठक र निर्णय सम्बन्धमा: (१) समितिको बैठक चौमासीक रूपमा बस्नुपर्नेछ । आवश्यकता अनुसार समितिको अध्यक्षको निर्देशनमा सदस्य सचिवले कुनैपनि बेला बैठक बोलाउन सक्नेछन् ।

(२) समितिको कुल सदस्य सङ्ख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरू उपस्थित भएमा समितिको बैठकको लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(३) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछन् ।

(४) समितिले आवश्यक ठानेमा जनस्वास्थ्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई समितिको बैठकमा बिशेषज्ञको रूपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(५) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

९. अनुगमन तथा गुणस्तर समिति: (१) नगरपालिका क्षेत्र भित्र रहेका सरकारी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट प्रवाह भईरहेको स्वास्थ्य सेवाका अनुगमन तथा गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि नगरपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिको मातहतमा रहने गरी देहाय बमोजिमको स्वास्थ्य अनुगमन तथा गुणस्तर सुनिश्चितता उपसमिति रहने छ ।

- (क) नगरपालिका उपप्रमुख - अध्यक्ष
- (ख) सामाजिक विकास समिति संयोजक - सदस्य
- (ग) नगर सभाका सदस्यहरू मध्येबाट अध्यक्षले तोकेको १ जना महिला सदस्य - सदस्य
- (घ) नगरपालिका योजना तथा अनुगमन शाखा प्रमुख - सदस्य
- (ङ) नगरपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिले तोकेको एक जना नर्सिङ प्रतिनिधि - सदस्य
- (च) स्थानीय उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्चको प्रमुख वा प्रतिनिधि एक जना - सदस्य
- (छ) नगरपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

(२) नगरपालिका स्वास्थ्य अनुगमन तथा गुणस्तर उप - समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछ :

- (क) स्वास्थ्य सेवा प्रवाह सम्बन्धी तथ्य/प्रमाणको बारेमा छलफल तथा विश्लेषण गरी अनुगमन योजना बनाइ अभिलेखिकरण गर्ने ।
- (ख) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरूको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मुल्याङ्कनको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।
- (ग) अनुगमनको क्रममा देखिएका विषयवस्तुहरूमा आवश्यक सुझाव, अनुशिक्षण तथा लिखित पृष्ठपोषण प्रदान गरी सुधारका लागि कार्ययोजना तयार पार्न सहयोग गर्ने ।
- (घ) अनुगमन पश्चात प्रतिवेदन तयार पारी नगरपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिलाई प्रतिवेदन पेश गर्ने ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायसँग आवद्ध कर्मचारीहरूलाई कार्य सम्पादन सम्झौता अनुकूल हुने गरी सहयोगात्मक सुपरिवेक्षण गर्ने ।
- (च) स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने गराउने ।

(छ) स्वास्थ्य अनुगमन तथा गुणस्तर सुनिश्चितता उप समितिको बैठक उप समितिले नै निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१०. प्राविधिक उप समिति: (१) स्वास्थ्य संस्थाको पूर्वाधार, स्थायी एवं स्तरोन्नतिको प्रयोजनको लागि अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्न प्राविधिक समिति गठन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नगरपालिकामा सबै सदस्य तथा सम्बन्धित क्षेत्रका विषय विज्ञ उपलब्ध हुन नसकेको अबस्थामा प्राविधिक स्वास्थ्य कार्यालय वा जिल्लास्थित सम्बन्धित क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिहरूलाई सदस्यका रूपमा आमन्त्रित गर्न सकिनेछ ।

११. स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी व्यवस्था: (१) नगरपालिकाको स्वामित्वमा संचालन भइरहेका वा स्थापना भएका अस्पतालको संचालन तथा व्यवस्थापनको लागि देहाय बमोजिमको अस्पताल व्यवस्थापन समिति हुनेछ ।

(क) नगरपालिका प्रमुख - संरक्षक

(ख) नगरपालिका भित्र बसोवास गर्ने र नगरपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको योग्यता पुगेको व्यक्ति मध्येबाट कार्यपालिकाबाट मनोनित व्यक्ति - अध्यक्ष

(ग) सामाजिक बिकास समितिको संयोजक - सदस्य

- (घ) सम्बन्धित अस्पताल रहेको वडाको वडा अध्यक्ष - सदस्य
- (ङ) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले तोकेको व्यक्ति - सदस्य
- (च) नगरपालिका स्वास्थ्य शाखाको प्रमुख - सदस्य
- (छ) नगरकार्यपालिकाबाट मनोनित महिला सदस्य एक जना - सदस्य
- (ज) नगरपालिका तहको अस्पतालको नर्सिङ ईन्चार्ज एक जना - सदस्य
- (झ) नगरपालिका उद्योग व्यापार संघको अध्यक्ष वा प्रतिनिधि - सदस्य
- (ञ) नगरपालिका तहको अस्पतालको मे.सु. - सदस्य सचिव

(२) नगरपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य चौकी, आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, आयुर्वेद औषधालय र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाईहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको व्यवस्थापन समिति रहनेछ :

- (क) नगरपालिका प्रमुख - संरक्षक
- (ख) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था अवस्थित वडाको वडा अध्यक्ष - अध्यक्ष

- (ग) समितिले मनोनित गरेको निर्वाचित महिला सदस्यहरू मध्येबाट एकजना - उपाध्यक्ष
- (घ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रको विद्यालयका प्रमुख/प्राचार्य मध्येबाट एक जना महिला - सदस्य
- (ङ) स्थानीय व्यापार संघको प्रतिनिधि एकजना - सदस्य
- (च) समितिबाट मनोनित स्वास्थ्य क्षेत्रको जानकार महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू मध्येबाट एकजना - सदस्य
- (छ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको वडा कार्यालयको वडा सचिव - सदस्य
- (ज) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुख - सदस्य सचिव

(३) समितिका पदेन सदस्यहरू संरक्षक, सम्बन्धित वडाका प्रमुख, शिक्षक प्रतिनिधि, नगरपालिका वा वडाका कार्यकारी अधिकारी र सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखको पहिलो बैठकले उपदफा (२) बमोजिम मनोनित हुने समितिका थप सदस्यहरूको मनोनयन गर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम गठन हुने समितिमा पुरुष अध्यक्ष रहेको अवस्था भएमा महिला उपाध्यक्ष र महिला अध्यक्ष भएको हकमा पुरुष उपाध्यक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ । समितिमा

प्रतिनिधित्व हुने स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रका विद्यालयका प्रमुख/प्राचार्य मध्ये एक जना महिला मनोनित हुने प्रावधान अनुसार महिला प्रमुख/प्राचार्य नभएको अवस्थामा व्यवस्थापन समितिले स्वास्थ्य क्षेत्रमा योगदान दिन सक्ने महिला शिक्षिकाहरु मध्येबाट एकजना मनोनित गर्न सक्नेछ ।

(५) व्यवस्थापन समितिको बैठकमा निम्न बमोजिम क्षेत्रको प्रतिनिधित्व रहने गरी सदस्यहरु आमन्त्रित गर्नसक्नेछ ।

क. दलित जनजातिबाट १ जना

ख. अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अशक्त वा जेष्ठ नागरीकहरु मध्येबाट १ जना

ग. किशोरकिशोरीहरुको तर्फबाट १ जना

(६) नगरपालिकास्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने निजी, गैरसरकारी तथा दातृ संस्थाका आयोजना र कार्यक्रमका प्रतिनिधिहरुलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रित सदस्यको रूपमा संलग्न गराउन सकिने छ ।

(७) स्वास्थ्य संस्थास्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा दोहोरोपन नहुने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नका लागि पहिले गठित स्वास्थ्यसंग सम्बन्धित अन्य समितिहरुको विघटन गरी ती समितिहरुले गरी आएको कार्यहरु पनि यसै ऐनमा व्यवस्था भए अनुसार गठित समितिले गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

१२. व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: (१) व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

- (क) नेपाल सरकारबाट जारी गरिएको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र न्यूनतम सेवा मापदण्ड कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गराउने,
- (ख) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा २ (झ) मा भएको नगरपालिकाको एकल अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत उल्लेख भएका स्वास्थ्य र सरसफाईसंग सम्बन्धित (बुंदा १ देखि १२) कार्यक्रमहरूको आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र कार्यान्वयनका लागि व्यवस्थापन, समन्वय र सहजीकरण गर्ने,
- (ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा ४ (ख) मा उल्लेखित प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारमा उल्लेख भए बमोजिमका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरू (बुंदा १ देखि १७) आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र आवश्यक कार्यान्वयनका लागि सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्ने (अनुसूचि २),
- (घ) स्वास्थ्यको बृहत् सामाजिक सांस्कृतिक र आर्थिक निर्धारक तत्वहरूको कारणबारे

- परिवर्तित जीवनशैली तथा जोखिमपूर्ण व्यवहारबाट मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरूको पहिचान गर्न र नसर्ने रोगहरूबाट वचन जनचेतना अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रमहरू लागु गर्न नेतृत्व प्रदान गर्ने,
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र, जनसंख्या, लक्षित जनसंख्या, जोखिम र पछाडी परेका वर्ग, गरिव र सिमान्तकृत वर्ग निर्धारण गर्न र स्वास्थ्य तथा सहयोगी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि स्थानीय तहमा सिफारिस तथा सहजीकरण गर्ने,
- (च) सर्वसुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुच र उपलब्धता सुनिश्चित गराउनका लागि आवश्यक मानव स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने तथा सेवा प्रदायक र स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई सहज रूपमा कार्य गर्न अनुकूल तथा सुरक्षित बातावरण सृजना गर्ने र उच्च कार्य सम्पादनका लागि प्रोत्साहित गर्ने,
- (छ) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिएको सेवा, सेवा प्रदायकहरूको कार्यसम्पादन र

- स्वास्थ्य सेवा उपभोगको नियमित समीक्षा तथा मूल्याङ्कन गरी पुरस्कृत समेत गर्ने,
- (ज) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा प्रवाह (भवन, औषधि, औजार उपकरण, फर्निचर) को लागि स्वास्थ्य संस्थाको नियमित स्व—मूल्याङ्कनका आधारमा आवश्यक स्थानीय बित्तिय स्रोत साधनहरूको पहिचान तथा परिचालनमा सहयोग गर्ने र सो व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित निकायमा आवश्यक सिफारिस, छलफल, बहस, पैरवी गर्ने,
- (झ) स्वास्थ्य सूचनाको उचित व्यवस्थापन गर्न स्वास्थ्य सम्बन्धी तथ्याङ्क, सूचना सडकलन, विश्लेषण गरी सोको उपयोगमा वृद्धि ल्याउने । अभिलेख तथा प्रतिबेदनलाई सुनिश्चित गरी यसको मासिक तथा आवधिक समीक्षा गर्ने,
- (ञ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र भित्रको स्वास्थ्य समस्या र आवश्यकताको विश्लेषण गरी तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने,

(ट) स्वास्थ्य सेवामा सुशासनलाई मध्यनजर गरी जन सहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्दै सेवान्नाहीमैत्री स्वास्थ्य सेवालाई सुदृढिकरण गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने,

(ठ) विद्युतीय स्वास्थ्यको अवधारणालाई स्थानीय स्तरमा विकास गरी क्रमशः लागु गर्दै जाने । सोको कार्यान्वयनका लागि नगरपालिका अन्तर्गतको समिति र स्वास्थ्य शाखासँग आवश्यक समन्वय गर्ने,

(ड) केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय सरकारले चलाएका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम तथा अभियानहरूलाई सफल पार्न आवश्यक कार्य गर्ने,

(ढ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अन्य काम, कर्तव्य अधिकार र बैठक सम्बन्धी अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(२) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको कार्यकाल पाँच वर्षको हुनेछ ।

१३. पदावधि रिक्त हुने: निम्न अवस्थामा मनोनित सदस्यहरूको पद रिक्त हुनेछ ।

- (१) निर्वाचित पदावधीकारीहरूको हकमा नियमित पदावधी समाप्त भएपछि स्वतः समितिको पदावधी समेत समाप्त हुनेछ ।
- (२) राजिनामा दिइ सो राजिनामा स्वीकृत भएमा,
- (३) बिना सूचना लगातार तीनपटक समितिको बैठकमा अनुपस्थित भएमा,
- (४) फौजदारी अभियोग लागेमा,
- (५) मृत्यु भएमा,
- (६) स्वास्थ्य संस्थाको अहित हुने काम गरेको ठहर भएमा ।
- (७) मानसिक सन्तुलन गुमेको प्रमाणित भएमा ।

तर, कुनै पनि व्यक्ति दुई कार्यकाल भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिमा रहन सक्ने छैन । तर पदेनको हकमा यो लागू हुने छैन ।

परिच्छेद-४

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य स्वयम् सेवक सम्बन्धी व्यवस्था

१४. स्वास्थ्य शाखाको जनशक्ति व्यवस्था: (१) नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखामा निम्न अनुसारको दरबन्दी रहनेछः
- (क) अधिकृत सातौं जनस्वास्थ्य अधिकृत (ज.स्वा.) १ जना
  - (ख) अधिकृत छैटौं वा पाचौं तह हेल्थ असिस्टेन (स्वा. हे.ई) १ जना

(ग) अधिकृत छैटौं वा पाचौं तह (स्वा. क.न/प.हे.न.) १ जना

(२) नगरपालिकामा स्वास्थ्य शाखा हेर्न नगरपालिका अन्तर्गत कार्यरत हेल्थ इन्स्पेक्सन समूह मध्येबाट कार्य जेष्ठताको आधारमा कार्यपालिकाले तोकेको एकजना स्वास्थ्य शाखा प्रमुख रहनेछन्। समान तहको हकमा सम्बन्धित बिषयमा उच्च शैक्षिक योग्यता, कार्य जेष्ठता र कार्यसम्पादनको आधारमा छनौट गरिनेछ।

१५. कर्मचारी व्यवस्थापन: (१) नगरपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यकता अनुसारको जनशक्ति करारमा भर्ना गर्न सक्नेछ।

(२) स्थानिय स्रोतबाट करारमा भर्ना भइ कार्यरत रहेका कर्मचारीको सेवा, सर्त र सुविधा नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ।

(३) नगरपालिका भित्रका सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि ४ प्रकारका स्वास्थ्यकर्मीहरु रहने छन् :

(क) स्थायी: नगरपालिकाको सेवामा रहेका, नेपाल सरकारको स्वास्थ्य सेवाबाट समायोजन भई आएका, प्रदेश लोकसेवा मार्फत सिफारीस भई आएका स्वास्थ्यकर्मीहरु,

(ख) करार: स्थानीय माग र विशिष्टताका आधारमा नगरपालिका, संघ तथा प्रदेश मार्पत करार सेवामा भर्ना गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरू

(ग) अभ्यासकर्ता: स्वास्थ्य अध्ययन संस्थानमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू एवं नगरपालिकाको आंशिक वा पूर्ण छात्रवृत्तिमा अन्यत्र गई स्वास्थ्य शिक्षा आर्जन गरेका विद्यार्थीहरूलाई अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा नगरपालिकाले भर्ना गर्न सक्ने छ । यस्ता अभ्यासकर्तालाई वढीमा १ वर्षको लागि भर्ना गर्न सकिने छ ।

(घ) स्वास्थ्य अभियानकर्ता र महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरू

१६. स्वास्थ्य अभियानकर्ता तथा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको व्यवस्था: (१) स्वास्थ्य सेवालाई घरघरको पहुँचमा पुर्याउन र जनचेतना फैलाउन नगरपालिकाले स्वास्थ्य आमा समूहको छनौटको आधारमा व्यवस्थापन समितिले महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले विशिष्टिकृत अवस्थामा समितिको सिफारिसमा तोकिएको प्रक्रिया पुरा गरी स्वास्थ्य अभियानकर्ता नियुक्ती गरी परिचालन गर्न सक्नेछ ।

(३) ६० वर्ष उमेर पुगेका कार्यरत महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गरी अनिवार्य बिदाइ गरिनेछ ।

(४) व्यवस्थापन समितिले लेखपढ गर्न नजान्ने वा शारीरिक तथा मानसिक अशक्तता भएका वा काम गर्न नचाहने वा निस्कृय महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई सम्बन्धित वडाको आमा समूहको सिफारिसमा हटाउन सक्नेछ । यसरी हटाउँदा कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको प्रोत्साहन भत्ता प्रदान गर्न सकिनेछ ।

(५) नयाँ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका नियुक्तिका लागि कम्तिमा ८ कक्षा उत्तिर्ण गरेको, २१ वर्ष पुरा भई ३५ वर्ष ननाघेका सम्बन्धित वडाको विवाहित महिला हुनुपर्नेछ । नियुक्त भएका प्रत्येक महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम प्रदान गरे पश्चात मात्र परिचालन गर्नुपर्नेछ ।

(६) कुनै पनि संस्थामा कार्यरत तलवी कर्मचारी, शिक्षिका, कुनै पनि राजनीतिक दलको सदस्यता प्राप्त गरेको व्यक्तिले महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको रूपमा कार्य गर्न पाउने छैन ।

(७) स्वास्थ्य अभियानकर्ता तथा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका सम्बन्धी अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१७. स्वास्थ्यकर्मीको सेवा सुविधा: (१) स्थायी स्वास्थ्यकर्मीहरूको सेवा सुविधा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ । आवश्यकता र क्षमताका आधारमा कार्यपालिकाले अन्य सेवा सुविधा थप गर्न सक्नेछ ।

(२) करार स्वास्थ्यकर्मीको सेवा सुविधा सम्बन्धित दरवन्दीको प्रचलित तलब स्केल वा दुई पक्ष बीचको आपसी समझदारीमा भएको करार सम्झौता बमोजिम हुनेछ ।

(३) अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीको हकमा निर्वाह भत्ताको रूपमा सम्बन्धित तहका स्वास्थ्यकर्मीले पाउने मासिक तलब स्केलको दुई तिहाई रकम सम्म नगरपालिकाद्वारा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(४) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूलाई नगरपालिकाले वार्षिक रूपमा पोशाक भत्ता, सञ्चार तथा यातायात खर्च, काममा खटाइएमा सो दिनको पारिश्रमिक लगायतका सुविधाहरू उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(५) स्वास्थ्यकर्मीको बिदा र सेवा सुविधा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

१८. स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दी निर्धारण, नियुक्ति र सरुवा: (१) सरकारी स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दी नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ । आवश्यकताको आधारमा नगरपालिकाले थप गर्न सक्नेछ ।

(२) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको दरवन्दी अनुसारका पदहरूमा नेपाल सरकारबाट समायोजन भई आएका स्थायी

स्वास्थ्यकर्मीहरू रहने छन् । समायोजन भई नआएमा वा थप कर्मचारीको आवश्यकता परेमा नगरपालिकाले करारमा स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी नियुक्ति गर्न सक्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले आफ्नो मातहतका स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई आवश्यकताको आधारमा आफ्नो क्षेत्रमा रहेको कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा सरुवा गर्न सक्नेछ ।

(४) नगरपालिका भित्र सरुवाका लागि निवेदन दिने स्थायी स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीको सरुवा तथा पदस्थापन सरुवा भएर जाँदा र आउँदा सेवान्नाहीले पाउनु पर्ने सेवामा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकता र औचित्यको आधारमा आवश्यक प्रक्रिया पुरा गरी स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको रायमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम सरुवा गर्दा दरबन्दी अनुसारका पदहरूमा कार्यरत स्थायी कर्मचारीहरूको हकमा सोही दरबन्दी भएको ठाउँमा मात्र गर्न पाइने छ ।

(६) संघ तथा प्रदेश लोक सेवा आयोगबाट सफल भई सिफारिस भएका स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले दरबन्दी अनुकूल हुने गरी स्थायी नियुक्ति प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(७) स्वास्थ्य संस्थामा कायम भएको रिक्त दरबन्दी पदमा करार नियुक्ति गर्नु पर्ने भएमा करार नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था देहाय बमोजिमको छनौट समितिबाट हुनेछ :

- (क) नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
- संयोजक
- (ख) नगर प्रमुखले तोकेको सम्बन्धित विषयको
विज्ञ १ जना - सदस्य
- (ग) नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखा प्रमुख -
सदस्य सचिव

१९. कार्यसम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने: स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन देहाय अनुसार कार्यसम्पादन करार सम्झौताको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्नेछ:

- (क) नगरपालिका प्रमुखको रोहवरमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले स्वास्थ्य शाखा हेर्ने अधिकृतसँग, उक्त अधिकृतले स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरूसँग र प्रमुखले अन्य कर्मचारीहरूसँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने छ ।
- (ख) कार्यसम्पादन करार सम्झौता १ वर्षको हुने छ । करार सम्झौता अनुसार काम भए नभएको मूल्याङ्कन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा तयार गरी कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्ने छ ।
- (ग) वार्षिक कार्यसम्पादन करारका सूचकहरू निर्धारण गर्ने कार्य स्वास्थ्य अनुगमन तथा गुणस्तर

सुनिश्चितता उपसमितिले तयार पारी कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

- (घ) स्वास्थ्य क्षेत्रका प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई सोहि क्षेत्र बाहेकका अन्य काममा लगाउन पाईने छैन ।
- (ङ) खण्ड (घ) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि स्वास्थ्य सेवामा बाधा नपर्ने गरी संघीय, प्रदेश र नगरपालिकाले बनाएको स्वास्थ्य सम्बन्धी ऐन नियममा अन्यथा भए बाहेक नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्र भित्र स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीलाई समान पदमा काजमा खटाउन तथा सरुवा गर्न सक्नेछ ।

२०. पदीय आचरण तथा अन्य व्यवस्था: (१) देहायका अवस्थामा नगरपालिका अन्तर्गत करारमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई पदबाट हटाउन समितिले कार्यपालिका समक्ष सिफारिश गर्न सक्नेछ । सो उपर अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा कार्यपालिकाले सेवाबाट बर्खास्त गर्न सक्नेछ ।

(क) तोकिए बमोजिमको पदीय दायित्व पुरा नगरेमा,

(ख) विना सूचना लगातार पन्ध्र दिनभन्दा बढी समय तोकिएको कार्यालमा अनुपस्थित भएमा,

- (ग) कार्यालयमा धुम्रपान तथा मध्यपान सेवन गरी आएको कुरा प्रमाणित भएमा,
 (घ) नैतिक पतन देखिने कुनै फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट दोषी ठहर भएमा,
 (ङ) कार्यालय समयमा अन्यत्र सेवा वा अन्य व्यवसायिक क्रियाकलाप गरेमा,
 (च) राजनीतिक दलको सदस्यता हाँसिल गरी सक्रिय राजनीतिमा संलग्न रहेको पाईएमा,
 (छ) व्यवसायिक हकहितका नाममा सूक्ष्म रूपमा अमूक राजनैतिक दलको मात्र हित वा विरोधमा कार्य गर्ने संगठनका गतिविधिमा कार्यालयको समयमा संलग्न भएमा ।

स्पष्टीकरण: यस खण्डको प्रयोजनका लागि सक्रिय राजनीति भन्नाले राजनैतिक दलको विधान बमोजिम गठित केन्द्रीयस्तर, प्रदेशस्तर, जिल्लास्तर वा स्थानीय स्तरका रहेका संघ संगठन वा कार्यकारिणी समिति संलग्न रहेको सम्झनुपर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वा अन्य माध्यमले कुनै स्वास्थ्यकर्मी वा कर्मचारीलाई पदबाट हटाउनु पर्ने कारणको आवश्यक प्रमाण प्राप्त भएमा कार्यपालिकाले निजलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ, तर कार्यरत पदबाट हटाउनु अघि मनासिव माफिकको स्पष्टिकरणको मौका प्रदान गरिने छ।

२१. अदालतको आदेशबाट पुनःबहाली हुन सक्ने: (१) दफा (१८) मा उल्लेख भएका कुनै आरोप वा अन्य कुनै आरोपमा सजाय भै नोकरीबाट हटाइएको वा बर्खास्त भएको स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी अदालतको आदेश वा फैसला बमोजिम मात्र नोकरीमा पुनः बहाली हुन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुनः बहाली भएको स्वास्थ्यकर्मी, वा कर्मचारीले नोकरीबाट हटेको दिनदेखि पुनःबहाली भएको मिति सम्मको पुरा तलब, भत्ता, तलब वृद्धि तथा अन्य सुविधा पाउन योग्य भए सो समेत पाउनेछ ।

२२. तलब भत्ता नपाउने र सेवा अवधी गणना नहुने: नियमानुसार बिदा स्वीकृत गराई बसेको अवस्था र दफा (१९) को उपदफा (२) बमोजिम बाहेक आफु कार्यरत रहेको स्वास्थ्य संस्थामा अनुपस्थित रहेका र बेतलबी बिदामा रहेका स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी तथा स्वास्थ्य कार्यकर्ताले अनुपस्थित अवधीको तलब भत्ता तथा अन्य सुविधा पाउने छैन र सो अवधी सेवामा गणना हुने छैन ।

२३. स्थायी आवासीय अनुमति लिन नहुने: नगरपालिकाको स्वामित्व रहेको स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कुनै स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीले कुनै पनि देशको स्थायी आवासीय अनुमति लिन पाइने छैन । स्थायी आवासीय अनुमति लिएका स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई सेवाबाट बर्खास्त/खारेज गरी थप दण्ड तथा सजाय प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-५

स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सञ्चालन तथा मापदण्ड सम्बन्धी व्यवस्था

२४. स्वास्थ्य संस्था संचालन इजाजतपत्र लिनुपर्ने: (१) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको न्युनतम मापदण्डका साथै नगरपालिकाले तोकेको प्रक्रिया पुरा गरी नगरपालिका क्षेत्रभित्र देहाय बमोजिमका निजी, गैरसरकारी, सामुदायिक, सहकारी वा गैरनाफामुलक संस्थालाई स्वास्थ्य संस्था संचालनको लागि इजाजतपत्र दिन सक्नेछ;

(क) अस्पताल

(ख) स्वास्थ्य क्लिनिक, आयुर्वेदिक क्लिनिक, होमियोप्याथी क्लिनिक र यस्तै प्रकारका अन्य क्लिनिकहरू

(ग) औषधी पसल, फार्मेसी सेवा

(घ) फिजियोथेरापी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र, प्राकृतिक उपचार केन्द्र, अकुपन्चर, अकुप्रेसर केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योग ध्यान तथा शारिरीक व्यायम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक र यस्तै प्रकारका क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरू

(ङ) पुर्नस्थापना केन्द्र

(च) जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र

(छ) प्रयोगशाला

(ज) वैकल्पिक तथा प्राकृतिक चिकित्सा सम्बन्धित सेवा

(झ) तोकिए बमोजिमका अन्य स्वास्थ्य सेवा

(२) इजाजतपत्र प्राप्त नगरी गैरसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनैपनि संस्था संचालन वा सेवा उपलब्ध गराउन पाउने छैन।

(३) यो ऐन जारी हुनुअघि नगरपालिका क्षेत्र भित्र संचालित निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू ऐन जारी भएपछि नगरपालिकाले तोकेको प्रकृया बमोजिम यो ऐन प्रारम्भ भएको तीन महिनाभित्र इजाजतपत्रका लागि निवेदन दिनुपर्नेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सञ्चालन इजाजतपत्र लिन वा नवीकरण गर्न कार्यपालिकाले तोके बमोजिमको ढांचामा दरखास्त दिनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले प्रचलित कानून बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन समितिले जाँचबुझ गरी वा गराई कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्नेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम अनुगमन गर्दा मापदण्ड पुरा गरेको पाइएमा कार्यपालिकाले स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन सम्बन्धमा आवश्यक सर्त तोक्यो तोकिए बमोजिमको ढांचामा संचालन इजाजतपत्र दिन सक्नेछ।

(७) स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले एक महिनाभित्र कार्यपालिकाले तोके बमोजिमको विवरण सहितको स्वमुल्याङ्कन प्रतिवेदन कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(८) कुनै कारणले स्वास्थ्य संस्था बन्द गर्नुपर्ने वा नगरपालिका क्षेत्रबाट अन्यत्र सार्नुपर्ने भएमा कार्यपालिकालाई अग्रिम जानकारी गराउनुपर्ने छ ।

(९) उपदफा (२) र (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाको बखत कुनै निकायबाट अनुमति लिई संचालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले यस ऐन र प्रचलित कानून बमोजिमको मापदण्ड पुरा गर्न समय माग गरेमा कार्यपालिकाले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई औचित्य हेरी बढीमा छ महिनाको समायावधी दिन सक्नेछ । सो अवधिभित्र इजाजतपत्र नलिने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ ।

(१०) स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन अनुमति र इजाजतपत्र सम्बन्धि अन्य व्यवस्था र मापदण्ड नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको न्यूनतम मापदण्ड अनुरूप कार्यपालिकाले तोक्नेछ ।

(११) उपदफा (१०) बमोजिमको मापदण्ड नबनेसम्मका लागि स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन अनुमति, इजाजतपत्र र नवीकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था र मापदण्ड प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

(१२) यस दफामा माथि जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नगरपालिका अन्तर्गत संचालित सरकारी स्वास्थ्य संस्थाले

इजाजत अनुमति लिनुपर्ने छैन तर प्रचलित कानून बमोजिमको न्यूनतम गुणस्तर मापदण्ड भने पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

२५. **दर्ता सिफारिस लिनुपर्ने:** (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रादेशिक वा संघीय तहमा इजाजतपत्र लिई दर्ता भई संचालन हुने निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाले स्थापना तथा संचालन र नवीकरणको लागि नगरपालिकाबाट सेवा संचालन पुर्व अनुमति वा दर्ता र नवीकरण सिफारिस लिनुपर्नेछ ।

(२) यसरी अनुमति वा दर्ता सिफारिस लिने निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाले समेत प्रचलित मापदण्ड बमोजिम आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा दश प्रतिशत संख्यामा अनिवार्य रूपमा नगरपालिकाले सिफारिस गरेका असहाय, गरिव तथा विपन्न नागरिकको निःशुल्क उपचार गर्नुपर्नेछ ।

२६. **मापदण्ड पूरा नगरेमा सजाय हुने:** (१) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनको स्वीकृति लिदा तोकिएको मापदण्ड पुरा नभएको तर झुठो विवरण दिएको वा अस्थायी रूपमा मापदण्ड पूरा गरेको पाइएमा उप—समितिले अनुगमन गरी सचेत गराउने, जरिवाना गराउने तथा स्वीकृति खारेजीको लागि नगरपालिकामा सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा सम्बन्धित स्वास्थ्य व्यवसायी परिषदमा दर्ता भएको स्वास्थ्यकर्मीले मात्र सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ । अन्यथा प्रचलित कानून बमोजिम दण्ड जरिवाना देखि अनुमति खारेज समेत गर्न सकिनेछ ।

२७. सहूलियत र छुटको ब्यवस्था गर्नुपर्ने : (१) सामुदायिक, निजी, ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाद्वारा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरूले कुल सेवाग्राहीको कम्तीमा १० प्रतिशत गरिब, विपन्न, असहाय, अपाङ्ग, सिमान्तकृत लगायतका सेवाग्राहीहरूलाई निःशुल्क सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दिइएको सेवाको आधार सहितको विवरण नगरपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

स्वास्थ्य वित्त तथा सामाजिक सुरक्षा सम्वन्धी व्यवस्था

२८. स्वास्थ्य सेवाको लागि वित्त ब्यवस्थापन:

(१) नागरिकलाई सबै प्रकारका गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न नगरपालिकाले कुल वार्षिक बजेटको कम्तीमा १० प्रतिशत बजेट स्वास्थ्य क्षेत्रमा छुट्याउनु पर्नेछ । यस्तो बजेट आवश्यकता अनुसार वार्षिक रुपमा बृद्धि गर्दै लैजानु पर्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार विकासमा सहयोग पुर्याउन तथा त्यस्ता संस्थामा, मर्मत सम्भार तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा विकास कोष स्थापना गर्न सकिनेछ। यस्तो कोषको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विधि कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२९. आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष: (१) नगरपालिका मातहतमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सञ्चालन तथा लेखा प्रणालीको व्यवस्थापन हुने गरी आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष स्थापना गर्न सकिनेछ ।

३०. **शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा नगरपालिका मातहतका कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाबाट कुनै पनि किसिमको शुल्क लिन पाईने छैन।

(२) नगरपालिकाको स्वामित्व भएका स्वास्थ्य संस्थाबाट निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि नगरपालिकाले आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिए तापनि नगरपालिकाले आफ्नो पहलमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा बाहेकका सेवामा थप सेवा दिँदा श्रोत र सामर्थ्य नपुगी सेवा तथा वस्तु खरिद, उपयोग, सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले निर्धारण गरेको सेवा शुल्क लागु गर्न सक्नेछ।

(४) सामुदायिक, निजी तथा लोक कल्याणकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाको शुल्क सेवा र गुणस्तरको आधारमा समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले निर्धारण गरी स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन गरी लागु गर्न सक्नेछ।

(५) यस ऐन विपरीत शुल्क लिने स्वास्थ्य संस्थालाई लिएको शुल्कको प्रकृति हेरी पहिलो पटकमा दश हजार रुपैयाँ देखी पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र दोहोरिदै गएमा प्रत्येक पटक दोब्बर जरिवाना गर्न सक्नेछ।

३१. **स्वास्थ्य संस्थाको सम्पत्ति:** (१) नगरपालिकाको स्वामित्वमा आएको र आउने स्वास्थ्य संस्थाको नाममा रहेको चल अचल सम्पत्ति

नगरपालिकाको सम्पत्ति हुनेछ । नगरपालिकाले प्रयोगमा आउने बाहेक अन्य सम्पत्ति प्रचलित कानून बमोजिम बेचबिखन गरी प्राप्त भएको रकम नगरपालिकाको स्वास्थ्य सेवा विकास कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ ।

(२) सार्वजनिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालित संस्थाको सम्पत्ति सोही गुठीको नाममा रहनेछ । कुनै स्वास्थ्य संस्था सार्वजनिक गुठीको रूपमा सञ्चालन गरिएकोमा त्यस्तो संस्थाको सम्पत्ति सार्वजनिक सम्पत्ति मानिनेछ र त्यस्तो सम्पत्तिको स्वरूप परिवर्तन गर्न पाइने छैन ।

(३) निजी स्वामित्वमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरूको सम्पत्ति सम्बन्धित व्यक्ति वा निकायको स्वामित्वमा रहनेछ ।

(४) निजी स्वामित्वमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरूले कुनै व्यक्ति वा संघ संस्थासँग दानदातव्यको रूपमा कुनै किसिमको चल, अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्नु अघि नगरपालिकाको पुर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ । तर विदेशी व्यक्ति वा संघसंस्थाबाट त्यसरी चल, अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न नगरपालिकाको सिफारिसमा संघीय सरकारबाट पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(५) संघीय सरकारको स्वीकृतिमा प्राप्त गरेको सम्पत्ति संघीय सरकारको स्वीकृति बेगर र नगरपालिकाको स्वीकृतिमा प्राप्त गरेको सम्पत्ति नगरपालिकाको स्वीकृति बेगर बेचबिखन तथा अन्यथा गर्न पाइने छैन ।

३२. **छुट र सुविधा:** (१) सामुदायिक र सार्वजनिक गुठीको रूपमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाको नाममा जुनसुकै लिखत पारित गर्दा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएको बाहेक अन्य संस्थाको नाममा कुनै लिखत पारित गर्दा कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्नेछ ।

(३) सरकारी, सामुदायिक र सार्वजनिक गुठीको रूपमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थालाई दिइने अन्य छुट र सुविधा कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(४) विपन्न, दलित वर्ग, गर्भवती तथा सुत्केरीलाई विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा लिदा लागेको खर्चमा ५ देखि १० प्रतिशत सम्म नगरपालिकाले व्यहोर्न सक्नेछ ।

३३. **सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन:** (१) नगरपालिकाले राष्ट्रिय र प्रादेशिक नीति अनुसार स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक सहजीकरण, जनचेतनाका कार्यक्रम तथा अभियानहरू सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

(२) नगरपालिका क्षेत्रका सबै बासिन्दालाई स्वास्थ्य बिमा ऐनले तोकेबमोजिम अनिवार्य बिमामा आवद्ध गराउनु कार्यपालिकाको दायित्व हुनेछ ।

(३) कार्यपालिकाले आर्थिकरूपले विपन्न तथा तोकिएका अन्य लक्षित समूहको स्वास्थ्य बिमा गराउन र अन्य सामाजिक

शुर्क्षाका कार्यक्रममा सहभागी गराउन आर्थिक व्यवस्थापनको लागि प्रादेशिक तथा संघीय तहका निकायहरूसँग समन्वय गर्नेछ ।

(४) नगरपालिका भित्र रहेका एकल महिला, बालबालिका, असहाय, अपाङ्ग, अति बिपन्न तथा अन्य लक्षित समूहलाई विशेष सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(५) कार्यपालिकाले विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका, अशक्त र अन्य लक्षित समूहहरूका लागि प्रदेश तथा संघको समन्वयमा आवश्यक संरक्षणको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(६) नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरू तय गरी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नेछ ।

परिच्छेद-७

औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरण सम्बन्धी

व्यवस्था

३४. वार्षिक खरिद योजना बनाउनु पर्ने: (१) आफ्नो क्षेत्रभित्र वार्षिक रूपमा आवश्यक पर्ने औषधी, उपकरण तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको खरिद तथा व्यवस्थापन गर्न वार्षिक खरिद योजना बनाई कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

(२) वार्षिक खरिद योजना स्वास्थ्य शाखाको सहयोगमा खरिद समितिले तयार गर्नेछ ।

३५. औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको खरिद प्रक्रियासु: (१) औषधि, उपकरण तथा औषधिजन्य सामाग्री र पदार्थ खरिद गर्दा सार्वजनिक

खरिद ऐन, २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ र प्रचलित कानून बमोजिमको प्रकृया अबलम्बन गर्नु पर्नेछ।

(२) नगर क्षेत्रभित्र संचालित सरकारी स्वास्थ्यहरुलाई वार्षिक रुपमा आवश्यक पर्ने औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको अनुमान र खरिद गर्न वार्षिक खरिद योजना स्वास्थ्य शाखाको सहयोगमा खरिद इकाईले बनाइ स्विकृत गराउनु पर्नेछ ।

३६. औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको भण्डारण र वितरण: (१)

खरिद गरिएको औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको सुरक्षित र व्यवस्थित भण्डारणको लागि मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड अनुसारको छुट्टै भण्डारण कक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।

(२) नगरपालिकाले आफ्नो मातहतका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा कुनै पनि समय औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको अभाव हुन नदिन समयमा नै उचित वितरण तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ ।

(३) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले नगरपालिकाबाट प्राप्त गरेको उपकरण र औषधि तथा औषधि वितरण सम्बन्धी विस्तृत विवरण त्रैमासिक रुपमा सार्वजनिक गर्ने र सम्बन्धित नगरपालिका स्वास्थ्य शाखामा बुझाउनु पर्नेछ।

परिच्छेद-८आपतकालिन स्वास्थ्य सेवा प्रवाह तथा सङ्क्रामक रोग व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

३७. आपतकालिक स्वास्थ्य सेवा तथा व्यवस्थापन: (१) नगरपालिकाले आपतकालिन स्वास्थ्य सेवा योजना, स्वास्थ्य क्षेत्र विपद तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी लागु गर्नेछ ।

(२) आपतकालिन अवस्थामा तत्कालै स्वास्थ्य सेवा पुराउन द्रुत प्रतिकार्य टोली तथा आपतकालिन चिकित्सकिय समूह परिचालन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम द्रुत प्रतिकार्य टोली तथा आपतकालिन चिकित्सकिय समूहको गठन, परिचालन तथा श्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(४) नगरपालिका स्तरमा विपद व्यवस्थापन केन्द्र स्थापना तथा संचालन गर्न सकिनेछ यसरी विपद व्यवस्थापन केन्द्र सञ्चालन गर्दा प्रदेश तथा नजिकको स्थानीय तहसँगको समन्वयमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

३८. सङ्क्रामक रोग रोकथाम तथा व्यवस्थापन: (१) स्थानीय स्तरमा कुनै नागरिकलाई सङ्क्रामक रोग लागेमा सो को जानकारी २४ घण्टाभित्र नजिकको सरकारी स्वास्थ्य संस्था वा स्वयम सेविकालाई टिपोट गराउनु पर्नेछ ।

(२) टिपोट गराइएका रोगीहरूको विवरण सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरूले मासिक रूपमा वडा समिति र नगरपालिकाको स्वास्थ्य सूचना प्रणालीमा प्रविष्टि गराउनु पर्नेछ ।

(३) स्थानीय स्तरमा रोगको महामारी फैलिएमा नगरपालिकाले सो को प्रभाव क्षेत्र निःत्रयौल गरी विद्यालय बन्द गर्न, अस्थायी रूपमा वस्ती खाली गर्न वा अन्यत्रका सर्वसाधारणलाई भ्रमणमा प्रतिबन्ध समेत लगाउन सक्नेछ ।

(४) महामारीबाट थप क्षति हुन नदिन आवश्यक शतर्कता अपनाउने, आवश्यक जनशक्ति परिचालन गर्ने र थप जनशक्तिको लागि छिमेकी स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र संघीय सरकार समक्ष अनुरोध गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्नु पर्नेछ ।

३९. जनस्वास्थ्य आपतकाल: (१) महामारी वा जनस्वास्थ्यमा अन्य कुनै गम्भीर खतरा देखिएमा नगरपालिका प्रमुखले प्रदेश तथा संघीय सरकारसंग समन्वय गरी आफ्नो क्षेत्र भित्र जनस्वास्थ्य आपतकाल घोषणा गर्न सक्नेछन् ।

(२) कार्यपालिकाले प्रभाव क्षेत्र यकिन गरी रोगको रोकथाम र न्युनिकरणका लागि आवश्यक सतर्कता अपनाउन, जनशक्ति परिचालन गर्न र थप क्षति हुन नदिन स्थानीय स्रोत साधन परिचालन गर्न र सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी आवश्यक आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम आपत्कालीन स्वास्थ्य अवस्था घोषणा गर्दा विस्तृत प्राविधिक जानकारी, कति समयका लागि हो

सो र कुन कुन क्षेत्रमा लागु हुने हो सो समेत स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(४) आपतकालीन स्वास्थ्य अवस्था घोषणा सम्बन्धी जानकारी सम्बन्धित सबैका लागि सार्वजनिक माध्यमबाट प्रचार प्रसार गर्नु पर्नेछ

(५) जनस्वास्थ्य आपतकालको क्रममा रोगको रोकथाम र जनस्वास्थ्यमा परेको खतरा नियन्त्रणका लागि कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार नगर प्रमुखले जारी गरेका जनस्वास्थ्य सम्बन्धी आदेशहरूको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

(६) जनस्वास्थ्य आपतकालको क्रममा रोगको रोकथाम र जनस्वास्थ्यमा परेको खतरा नियन्त्रणका लागि जारी गरेका जनस्वास्थ्य सम्बन्धि आदेशहरूको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

परिच्छेद-९

जनस्वास्थ्य संरक्षण, प्रवर्धन तथा वातावरणिय स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था

४०. जनस्वास्थ्य प्रवर्धन: (१) खाद्यान्न, तरकारी तथा फलफुल, दुग्धजन्य पदार्थ, मासु जन्य पदार्थ, पानी लगायतका उपभोग्य वस्तुको उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्री वितरणलाई स्वच्छ र गुणस्तरीय बनाउन नगरपालिकाले न्युनतम गुणस्तर मापदण्ड तोक्न सक्नेछ ।

(२) जनस्वास्थ्य मैत्री आवास तथा पूर्वाधार निर्माण, जनस्वास्थ्यलाई प्रभावित पार्ने विज्ञापन तथा प्रचार प्रसार, सामाजिक

संस्कृतिक अन्धविश्वासलाई नियमन गर्न नगरपालिकाले आवश्यक कानून बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

(३) जनस्वास्थ्य प्रवर्धनका लागि नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका रणनीतिक स्थानहरूमा सार्वजनिक शौचालय, योग तथा व्यायमशालाहरू, खुल्ला स्थान तथा खेल मैदानहरू, हरित उद्यान लगायतका सेवा तथा संरचनाहरू स्थापना तथा संचालन गर्नुपर्ने छ ।

(४) पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षालाई व्यवस्थित र मर्यादित बनाउन नगरपालिकाले आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्न सक्नेछ ।

(५) जनस्वास्थ्य प्रवर्धन सम्बन्धी अन्य व्यवस्थाहरू तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४१. वातावरणिय स्वास्थ्य तथा सरसफाइ: (१) ध्वनी, बायु, जल तथा भूमी प्रदुषणले जनस्वास्थ्यमा पार्ने प्रभावलाई न्युनिकरण गर्न नगरपालिकाले आवश्यक मापदण्ड बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

(२) नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखाले व्यक्तिगत, घरेलु तथा सामुदायिक सरसफाईका मापदण्ड तयार गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षको पहिलो महिना भित्र कार्यपालिका बैठकबाट अनुमोदन गराई लागु गर्नु पर्नेछ ।

(३) घर निर्माण गर्दा शौचालयको फोहर व्यवस्थापन गर्ने विधि र घरेलु फोहर बिसर्जन गर्ने स्थानको अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।

(४) एक परिवारको शौचालय, ढल र फोहरमैला व्यवस्थित नभएको कारण अर्को परिवारमा हानी नोकसानी पर्न गएमा सोको क्षतिपूर्ति हानी पुर्याउने परिवारले तिर्नु पर्नेछ ।

(५) बजार क्षेत्रमा निस्कासित फोहरमैला पूनः प्रयोग गरी कम्पोष्ट मल बनाइएको अवस्थामा नगरपालिकाले प्रोत्साहन रकम प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(६) स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैला सङ्कलन, प्रशोधन, विसर्जन र नियमनको लागि संघीय तथा प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम हुनेछ । आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाबाट उत्पन्न भएको फोहोरमैला मापदण्ड अनुरूप व्यवस्थापन गर्नु सम्बन्धित संस्थाकै दायित्व हुनेछ ।

(७) नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखाले संघ र प्रदेशबाट प्राप्त भएका तथा स्थानिय स्तरबाट उत्पादित स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार सामग्रीहरूको वितरण कार्यलाई जोड दिई स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी सामाजिक व्यवहार परिवर्तन कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरी प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ ।

४२. मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थको नियमन: (१) मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थको विक्री बितरणको लागि नगरपालिकाबाट छुट्टै अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) खाद्य पदार्थ विक्री गर्ने पसलमा सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री बितरण गर्न पाइने छैन ।

(३) सुती, मदिरा र लागु पदार्थजन्य वस्तुको विक्री बितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण गर्न निषेधित र खुल्ला क्षेत्रहरू तोक्न सक्नेछ। विद्यालय, सरकारी कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता क्षेत्रहरूको निश्चित दुरी तोकी धुम्रपान र मदिरापान निषेध गरिनेछ।

(४) खाद्य पदार्थसँगै सुती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री बितरण गरेमा, निषेधित क्षेत्रमा धुम्रपान र मदिरा सेवन गरेमा स्थानीय प्रशासनको सहयोगमा नगरपालिकाले कारवाही गर्न सक्नेछ।

(५) मदिरा, चुरोट, सुती तथा सुतीजन्य पदार्थ लगायतका मानव स्वास्थ्यलाई प्रतिकूल असर गर्ने कुनै पनि सामग्री तथा सेवा तर्फ आकर्षित गर्ने गरी विज्ञापन सामग्रीको उत्पादन, वितरण तथा प्रचार प्रसार गर्न पाइने छैन।

परिच्छेद-१०

स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सुशासन, अभिलेखिकरण र सूचना व्यवस्थापन

४३. स्वास्थ्य सेवामा सुशासन: (१) नगरपालिकाले आफ्नो तथा आफू मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूको बर्षभरी प्रदान गरेको स्वास्थ्य सेवाको सामाजिक लेखा परीक्षण गराउनु पर्नेछ।

(२) नगरपालिकाले स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीको कार्यक्षेत्रमा हुने हिंसा रोक्न र सुरक्षा प्रदान गर्न बहुपक्षीय समन्वय गरी उचित व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

(३) नगरपालिका र आफू अन्तर्गतका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरूमा नागरिकहरूको स्वास्थ्य सेवा पाउने र सो सम्बन्धी

सुसूचित हुने हकलाई सुनिश्चित गर्न नागरिक बडापत्र अनिवार्य राख्न पर्नेछ । यस कार्यको लागि अन्य सञ्चारको साधन समेतको प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

(४) नगरपालिका वा यस अन्तर्गतका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरूमा नागरिक वा सेवाग्राहीको सुझाव तथा गुनासोलाई सम्बोधन गर्न सुझाव सङ्कलन र सोको उचित सम्बोधन गर्ने संयन्त्रको विकास गर्नु पर्नेछ ।

४४. सूचना व्यवस्थापन: (१) स्वास्थ्य शाखाले स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा आपूर्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्नु पर्नेछ र सोको आधारमा प्रत्येक वर्ष स्वास्थ्य क्षेत्रको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ ।

(२) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा लिएका हरेक सेवाग्राहीको स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली बमोजिमको अभिलेख राख्ने र सो अनुसारको प्रतिवेदन तोकिएको निकाय समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था र नगरपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको दायित्व हुनेछ ।

४५. अभिलेखिकरण तथा प्रतिवेदन: (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सञ्चालनमा रहेका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा लिएका हरेक सेवाग्राहीको अभिलेख सुरक्षित रूपमा राख्ने र तोकिएको निकायमा प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(२) नगरपालिका तथा सम्बन्धित निकायले माग गरेको अवस्थामा वा कुनै पनि समयमा तोकिएका विवरणहरू माग गर्ने निकायमा पेश गर्नु सम्बन्धित संस्थाको जिम्मेवारी हुनेछ ।

परिच्छेद-११

कसूर, जरिवाना र क्षतिपूर्ति

४६. कसूर गरेको मानिने: कसैले देहाय बमोजिमका कार्य गरेमा यो ऐन अन्तर्गतको कसूर गरेको मानिनेछ:

- (क) दफा २० बमोजिम इजाजतपत्र नलिई स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरेमा,
- (ख) स्वास्थ्य उपचार सेवा प्रदान गर्न इन्कार गरेमा,
- (ग) स्वास्थ्य संस्थाले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध हुने आकस्मिक उपचार नगरेमा,
- (घ) सेवाग्राहीलाई समान व्यवहार नगरेमा,
- (ङ) गोपनीयता कायम नगरेमा,
- (च) स्वास्थ्यकर्मी वा सेवा प्रदायकलाई यो ऐन अन्तर्गतको कर्तव्य निर्वाह गर्न बाधा व्यवधान उत्पन्न गरेमा,
- (छ) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई यो ऐन बमोजिम सूचना वा जानकारी गराउनु पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो सूचना वा जानकारी उपलब्ध नगराएमा,
- (ज) स्वास्थ्यकर्मी वा सेवाप्रदायकलाई जानीजानी गलत सूचना उपलब्ध गराएमा,
- (झ) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई झुक्याउन अर्को व्यक्ति भएको बहाना गरेमा,

- (ज) यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि बमोजिम जारी भएको सूचना पालना नगरेमा,
- (ट) खाद्य पदार्थ तथा पानीको गुणस्तरका कारण जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पारेमा,
- (ठ) दफा ३७ विपरित कसैले विज्ञापन गरेको पाइएमा,
- (ड) यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि विपरितको अन्य कुनै कार्य गरेमा ।

४७. सजाय तथा जरिवाना: (१) दफा ४१ को खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गरेमा संघीय जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ बमोजिम हुनेछ,
- (२) दफा ४१ को खण्ड (ख), (ग), (घ), (ङ), (च), (छ), (ज), (झ), (ञ), (ट) र (ड) बमोजिमको कसूर गरेमा नगरपालिकाले पच्चीस हजारदेखि पचास हजारसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (३) दफा ४१ को खण्ड (ठ) बमोजिमको कसूर गरेमा विज्ञापन प्रशारण गर्नेलाई नगरपालिकाले दश हजार रुपैयाँ जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (४) दण्ड, सजाय र जरिवाना सम्बन्धी अन्य ब्यबस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

४८. क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने: (१) नगरपालिकाभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका वा मापदण्ड विपरितका गतिविधिले अन्य व्यक्तिको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा

प्रतिकूल असर गरेमा त्यस्तो कार्यबाट पीडित व्यक्ति वा संस्थाले आफूलाई पुग्न गएको क्षति बापत कार्यपालिका वा सम्बन्धित निकायबाट क्षतिपूर्ति भराई पाउन निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको निवेदन सम्बन्धमा छानबिन तथा जाँचबुझ गर्दा निवेदकलाई हानी नोक्सानी भएको ठहरेमा क्षतिको यकिन गरी त्यसरी हानि नोक्सानी पुर्याउने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकबाट पीडितलाई मनासिब क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

४९. पुनरावेदन दिन सक्ने: दफा ४२ बमोजिम गरेको जरिवाना उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले त्यस्तो आदेश भएको मितिले पैतिस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

५०. सहुलियत तथा पुरस्कार प्रदान गर्न सक्ने: प्रचलित मापदण्डका अतिरिक्त जनस्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने गरी विशेष काम गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गर्न नगरपालिकाले सहूलियत तथा पुरस्कार प्रदान गर्न सक्नेछ ।

५१. प्रचलित कानून बमोजिम सजाय हुने: (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कुनै कसुरमा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम पनि सजाय हुन सक्ने अवस्था रहेछ भने सोहि कानून बमोजिम सजाय गर्न यस ऐनले बाधा पुर्याउने छैन ।

परिच्छेद-१२

विविध

५२. सुरक्षित क्षेत्रको रूपमा कायम गर्नुपर्ने: (१) स्वास्थ्य संस्थामा स्वतन्त्र र भय रहित रूपमा उपचार तथा सेवा पाउने वातावरण सिर्जना गर्न तथा कुनै पनि किसिमको अवाञ्छित क्रियाकलाप हुन नदिने गरी सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्दा स्वास्थ्य संस्थाले पालना गर्नु पर्ने सर्त तथा मापदण्ड कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछन् ।

(३) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवामा लिङ्ग, धर्म, वर्ण, जात, वर्ग आदिको आधारमा भेदभाव एवं दुर्व्यावहार दण्डनिय हुनेछ ।

(४) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवा दिँदा सेवा लिनेको व्यक्तिगत गोपनियताको हक सुरक्षित गराउनु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था र कार्यरत स्वस्थ्यकर्मीको कर्तव्य हुनेछ । व्यक्तिगत गोपनियताको हक सुरक्षित नभएको वा कुनैपनि बहानामा अन्यथा भए गरेको पाइएमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ ।

५३. साझेदारी र सहकार्य गर्न सक्ने: (१) नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न प्रचलित कानूनको अधिनमा रही आवश्यकता अनुसार स्थानीय, प्रादेशिक तथा संघीय तहका सरकारी, निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था, निकाय तथा संघ—संस्थासंग साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सुलभता र खर्च न्यूनिकरणको लागि नगरपालिकाले अन्य स्थानीय सरकारसंग सहकार्य गरी आफ्नै क्षेत्रभिन्न वा नजिकको पायक पर्ने स्थानीय तहमा संचालित स्वास्थ्य संस्था मार्फत सेवा प्रवाह गराउन सक्नेछ ।

५४. सेवा खरिद सम्झौता गर्न सक्ने: नगरपालिका क्षेत्रका वासिन्दालाई स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्नको लागि कार्यपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभिन्न संचालित वा आसपासमा पायक पर्ने स्थानमा संचालित सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी स्वास्थ्य संस्थासंग सेवा खरीद सम्झौता गर्न सक्नेछ ।

५५. विद्यालय स्वास्थ्य सेवा: (१) नगरपालिकाले सरकारी तथा निजी शैक्षिक निकाय तथा विद्यालयहरूसँग सहकार्य गरी विद्यालय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(२) विद्यालय स्वास्थ्य सेवा र विद्यालय नर्स सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रकृति र मापदण्डहरू कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

५६. घुम्ती शिविर सम्बन्धी व्यवस्था: (१) स्वास्थ्य सम्बन्धी घुम्ती शिविर वा स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्य सेवा तथा कार्यक्रमहरू प्रचलित कानून बमोजिम अनुमति लिई स्वास्थ्य शाखाको समन्वयमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

(२) घुम्ती स्वास्थ्य शिविर वा सेवाहरू प्रदान गर्दा पूरा गर्नु पर्ने प्रकृया र मापदण्ड कार्यपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ ।

५७. विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा: (१) स्थानीय अवस्था र आवश्यकता तथा सेवाको प्रकृतिका आधारमा नगरपालिकाले प्रचलित मापदण्ड

बमोजिम स्थानीय तहमा संचालित स्वास्थ्य संस्था मार्फत विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदान गर्न नगरपालिकाले अन्य सरकारी तथा निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थासंग साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

(३) स्वास्थ्य सेवामा नगरवासीको पहुँच पुर्याउन दुर चिकित्सा, स्वास्थ्य शिबीर, विद्युतिय स्वास्थ्य जस्ता प्रविधि तथा प्रकृया अबलम्बन गर्न सक्नेछ ।

५८. समन्वय र सहजिकरण गर्ने: स्वास्थ्य सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक अभियानमा नगरपालिकाले आवश्यक समन्वय गर्नेछ ।
५९. नियम बनाउने अधिकार: यो ऐन कार्यान्वयनको लागि नगरपालिकाले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।
६०. मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्ने: यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।
६१. संक्रमणकालीन व्यवस्था: यस ऐनले तोकिएको तथा तोकिए बमोजिम हुने भनी व्यवस्था गरेको काम नियमावली नआएसम्म कार्यपालिकाले निर्णय गर्न सक्नेछ।
६२. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस ऐनमा लेखिएजति विषय यसै ऐन बमोजिम र यस ऐनमा नतोकिएको विषयको हकमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

६३. खारेजी र बचाउ: (१) यो ऐन बन्नु भन्दा पहिले प्रचलित कानून अनुसार भए गरेका कामहरू यसै ऐन अनुसार भएको मानिनेछ र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

(२) संघीय र प्रादेशिक कानूनसँग बाझिन गएमा बझिन गएका यस ऐनका दफा र उपदफाहरू बाझिएको हदसम्म स्वतः खारेज हुनेछ ।

प्रमाणीकरण मिति: २०८०/०९/२८

आज्ञाले

जग्दिश चन्द्र नेपाली

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत